

Makalenin geliş tarihi: 15.07.2019

1. Hakem rapor tarihi: 23.07.2019

2. Hakem rapor tarihi: 25.07.2019

Makalenin yayına kabul tarihi: 15.08.2019

ŞEVKÂNÎ'NİN ES-SEYLÜ'L-CERRÂR ADLI ESERİNE DAİR BİR İNCELEME (*)

Sümeyye ONUK DEMİRCİ (**)

Öz

1173-1250 (1760-1834) yılları arasında yaşayan Yemenli âlim Şevkânî, otuz yaşlarına geldiğinde bağlı bulunduğu Zeydiyye mezhebinden ayrılarak kendisini mutlak müctehid ilan etmiştir. Bundan sonra da gerek eserlerinde gerek fetvalarında hiçbir mezhebe bağlı kalmadan kendi icithadıyla hükmetmiştir. Ardında üç yüze yakın telifât bırakan Şevkânî'nin en önemli eserlerinden biri, füru fıkıh alanında kaleme aldığı es-Seylü'l-cerrâr isimli eseridir. es-Seylü'l-cerrâr, Yemen'deki hâkim fıkıh mezhebi olan Hâdevîliğin temel metinlerinden biri kabul edilen el-Ezhâr'ın şerhidir. Aynı zamanda Hâdevîliğe yönelik bir reddiye niteliği de taşıyan bu şerh, Şevkânî'nin hem Zeydî-Hâdevî fıkıhı hem de Ehl-i Sünnet fıkıh mezhepleri karşısında kendisini nasıl konumlandığına ilişkin anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Şevkânî birçok fikhî meselede hem Hâdevî mezhebinin görüşlerini hem de farklı Sünnî mezheplerin görüşlerini yanlış bularak tenkit etmekte ve yerine kendi icithadlarını ikame etmektedir. Şevkânî'nin fıkıh anlayışına ışık tutan ve nihâî icithadlarına yer veren es-Seylü'l-cerrâr, telif edildiği andan itibaren olumlu, olumsuz pek çok eleştiriyle karşılaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şevkânî, es-Seylü'l-cerrâr, el-Ezhâr, Zeydiyye, Hâdevîlik, Yemen.

*) Bu makale, 2010 yılında tamamladığımız “eş-Şevkânî ve es-Seylü'l-Cerrâr Adlı Eserinin Tanıtımı” isimli yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır. This article is extracted from my master dissertation entitled “al-Shawkânî's legal thought with special reference to his as-Sayl al-Jarrâr”, (Master Dissertation, Marmara University, Istanbul/Turkey, 2010).

**) Dr. Arş. Gör., Yalova Üniversitesi - Rektörlük - İslami İlimler Fakültesi - Temel İslam Bilimleri Bölümü - İslam Hukuku Ana Bilim Dalı
(e-posta: sumeyye.onuk@yalova.edu.tr). ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3278-2284>.

A Review on al-Shawkānī's as-Sayl al-Jarrār

Abstract

Yemeni scholar al-Shawkānī, who lived between the years 1173-1250 (1760-1834), declared himself as an absolute mujtahid by leaving the Zaydiyya sect when he was at thirties. After that, in both his works and fatwas, he ruled with his own opinions without being attached to any sect. al-Shawkānī has almost three hundred writings and one of the most important work of him called es- as-Sayl al-Jarrār which he wrote in the field of furu al-fiqh (branches). His famous writings, as-Sayl al-Jarrār, is the commentary of al-Ezhār, one of the main texts of Hadawī, the dominant fiqh sect in Yemen. This commentary, which is also a denial of Hadawism, is important for understanding how al-Shawkānī positioned himself against both the Zaydī-Hadawī fiqh and the Ahl al-Sunnah fiqh sects. al-Shawkānī criticizes both the views of the Hadawism and the views of different Sunnī sects in many jurisprudence issues and criticizes them and also, replaces their ijtiyhads. as-Sayl al-Jarrār, which shed light on al-Shawkānī's understanding of fiqh and included his ijtiyhads, has encountered many positive and negative criticisms.

Keywords: *al-Shawkānī, as-Sayl al-Jarrār, al-Ezhār, Zaydiyya, Hadawī, Yemen.*

Giriş

İslâm dünyasında entelektüel anlamdaki batılılaşma çabalarının arefesinde, birbirlerine benzer iddialarla ortaya çıkan “tecdid hareketleri” İslâm medeniyetinin ana damarını oluşturan ilim geleneğine esaslı tenkitler getirmiş ve bu tenkitler daha sonra modern İslâmcı düşüncenin başlıca atıf kaynaklarından biri haline gelmiştir. Yemen Hâdevîliği içinde ortaya çıkan ve İbnu'l-Vezir, Emir San'ânî gibi simaların geliştirdiği “selefi” tezlere sahip geleneğin modernleşme süreci öncesindeki son halkası olan Şevkânî'nin (v. 1250/1834) meydana getirdiği ilmî ve siyasi hareket, söz konusu tecdid hareketlerinin en önemli ve modern dünya üzerinde etkili olanlarından biridir.

Tam adı Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah b. Hasen olan Şevkânî, 28 Zilkade 1173/12 Temmuz 1760 tarihinde San'a'nın güneydoğusundaki Şevkân hicresinde¹ doğmuştur.² İlk eğitimini babasından alan Şevkânî, küçük yaşlarında Kur'ân'ı hifzettikten sonra o devrin Yemen Zeydî toplumunda cari olan medrese müfredatını tahsil etmiş,

1) Hicre, Yemen'de ilmî faaliyetler için kurulmuş olan özel yerleşim merkezlerinin adıdır. Bu merkezlerde yalnızca ilim dünyasına mensup kişiler ikamet ediyor ve ilim elde etmek isteyen öğrenciler buralara belli müddet geç ederek âlimlerden ders alıyordu. Bkz. Haykel, Bernard, *Revival and Reform in Islam The Legacy of Muhammed el-Shawkânî*, New York: Cambridge University Press, 2003, s. 4.

Yemen'deki hicreler için bkz. Ekva', İsmail b. Ali, *Hicerü'l-ilm ve meâkilühü fi'l-Yemen*, Beyrut: Dârü'l-Fikri'l-Muâsir, 1995.

2) eş-Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed, *el-Bedrü't-tâli' bi-mehâsin men ba'de'l-karni's-sâbi'*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, t.y., C. 2, s. 215.

dönemin önde gelen Yemen ulemâsından fıkıh, usul, hadis, tefsir, kelam, siyer, mantık, dil vs. alanlarda dersler almıştır.³

Yirmili yaşlarından daha hocaları hayatta iken fetva vermeye başlayan Şevkânî, otuz yaşına geldiğinde mutlak müctehid olduğunu belirtmiş, gerek eserlerinde gerek fetvalarında taklide karşı mücadeleye girişerek müctehidlerin her devirde bulunması gerektiğini ve bulunduğunu ileri sürmüş ve bu iddiasını ispat amacıyla pek çok müctehidin biyografisine yer verdiği *el-Bedru't-tâli*' adlı eserini kaleme almıştır.⁴

1209/1795 tarihinde dönemin halifesi Mansur Ali (1189-1224/1775-1809), kâdilkudât Yahya es-Suhûlî'nin vefatı üzerine kendisine kâdilkudâtlık teklif etmiştir. Şevkânî başlarda ilmî yoğunluğunu gerekçe göstererek bu teklifi sıcak karşılamamışsa da sonraları hocalarının ve talebelerinin ısrarı ve bu makama ehil olmayanların geçmesinden duyduğu endişe gibi nedenlerle kabul etmiştir. Mütevekkil Ahmed (1224-1231/1809-1816) ve Mehdi Abdullah (1231-1251/1816-1835) zamanlarında da bu makamda bulunarak ömrünün sonuna kadar görevini sürdürmüştür.⁵

Şevkânî, 1250/1834 yılının cemaziyelahir ayında vefat etmiş ve Huzeyme kabristanına defn edilmiştir.⁶ 1966 yılında Huzeyme kabristanının yıkılması üzerine mezarı Filayhi Camii'nin haziresine aktarılmıştır.⁷

Hayatı boyunca pek çok ilim halkasına hoca ya da talebe olarak katılan Şevkânî, yetiştirdiği öğrencilerin yanı sıra ardında bıraktığı üç yüze yakın telifâtla da sonraki dönemleri etkilemiştir. En tanınmış eserlerinin başında Mecdüddin İbn Teymiye'nin (v. 652/1254) *el-Müntekâ'l-ahbâr* adlı, ahkâm hadislerini içeren eserine yazdığı *Neylû'l-evtâr* isimli şerhi gelmektedir. *Fethu'l-kadîr el-câmiu beyne fenneyi'r-rivâyeti ve'd-dirâyeti min ilmi'tefsîr* isimli tefsir eseri ile *İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkîki'l-hak min ilmi'l-usûl* isimli fıkıh usûlü eseri de önemli eserlerindedir. *el-Fethu'r-rabbânî min fetâvâ'l-İmâm eş-Şevkânî* isimli eseri ise dil, fıkıh, tefsir, hadis gibi birçok ilim dalına ait yazmış olduğu risalelerini biraraya getirdiği bir külliyyat mahiyetindedir.

Bu makale, Şevkânî'nin son hacimli fûru fıkıh eseri olan *es-Seylû'l-cerrâr*'ı konu edinmekte; eserin içeriğine, kendine has özelliklerine, Yemen Zeydî hukukundaki yerine ve önemine dair bilgiler ihtiva etmekte ve eserden hareketle Şevkânî'nin fıkıh anlayışına ışık tutmayı hedeflemektedir.

3) Şevkânî'nin hocaları, aldığı dersler ve okuduğu kitaplar için bkz. Şevkânî, *el-Bedru't-tâli*, C. 2, s. 215-219.

4) Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, "Şevkânî", *DîA*, c. XXXIX, s. 27.

5) Amrî, Hüseyin b. Abdullah, *el-İmamî's-Şevkânî râidu asrihî*, Beyrut: Dârü'l-Fikri'l-Muasır, 1990, s. 87-89.

6) Zebâra, Muhammed b. Muhammed es-San'ânî, *Neylû'l-vatar min terâcimi ricâli'l-Yemen fi'l-karni's-sâlis aşar*, San'a: Merkezü'd-Dirâsât ve'l-Buhûs, t.y., C. 1, s. 302.

7) Haykel, *Revival and Reform in Islam*, s. 1.

***es-Seylül-Cerrâr*'ın Yazım Tarihi, Amacı, Yapısı, Muhtevası**

Şevkânî'nin yaşadığı dönemde Yemen'deki yaygın fıkıh mezhebi Zeydîyye'nin bir kolu olan ve Hâdî-ilelhak'a nisbet edilen Hâdevîlik'tir. Hâdî-ilelhak Yahya b. Hüseyin (v. 298/911) Yemen'e girip imameti kurarak Zeydîliği devletin resmî mezhebi olarak benimsemiştir. Fıkıh ve kelam konularında kendine has görüşler ortaya koymuş; fikhî görüşlerinin ve fetvalarının Yemen'de yayılması, halkın büyük bir kısmının ona tabi olması sebebiyle de ona nisbetle Hâdevîyye denilen bir mezhep oluşmuştur.⁸ Daha sonra Yemen'de *Kitâbu'l-Ezhâr* müellifi *Ahmed b. Yahya* (v. 840/1436) ile *el-Avâsım ve'l-kavâsım* müellifi *İbnü'l-Vezîr*'in (840/1436) öncülük ettiği iki ayrı ekol oluşmuş ve bunlar birbiriyle tarih boyunca mücadele etmişlerdir. *Kitâbu'l-Ezhâr*'ın temsil ettiği ekol ana çizgiyi oluşturarak uzun süre Zeydî imamlar devletinde ilmî ve idârî sahaya yön vermiş ve devlet desteği görmüştür. *el-Avâsım ve'l-kavâsım*'ın temsil ettiği ekol bu etkinlik ve desteği bulamamışsa da zaman zaman içinden güçlü temsilciler çıkarmış ve mücadele alanına çıkmıştır.⁹

es-Seylül-cerrâr, el-İmâm el-Mehdî-lidînillah Ahmed b. Yahya'nın telif ettiği *Kitâbu'l-Ezhâr fî fikhî'l-eimmeti'l-ethâr* isimli eserin şerhidir. Zeydîyye âlimlerince "*Hâdevî fikhının en büyük imamı*" olarak anılan İmam Ahmed b. Yahya b. el-Murtezâ'nın telif ettiği bu eser Hâdevî fikhının klasik metinlerinden biri kabul edilmiş ve Yemen'deki medreselerin müfredatına dâhil edilmiştir. Yemen medreselerinde yetişen Şevkânî, *el-Ezhâr*'ı ezberlediğini ve *el-Ezhâr*'ın şerhleri olan *el-Bahru'z-zehhâr* ve *Dav'u'n-nehâr*'ı okuduğunu söylemektedir.¹⁰ Şevkânî'nin *el-Ezhâr*'la irtibatı sadece bu eseri okumuş olmasıyla sınırlı değildir. Zira Şevkânî, Zeydî toplumunun bir üyesi olarak bu eser tarafından şekillendirilmiş bir toplum içinde yaşamaktaydı. Üstelik o bir kadilkudat olarak, bu eseri kaza ve fetva faaliyetlerinin başvuru kaynağı olarak da kullanmaktaydı.

Mukaddime, ibâdât ve muamelât olmak üzere üç ana bölümden oluşan *es-Seylül-cerrâr*'ın Mukaddime bölümünde; ictihad ve taklit konusu ele alınmış, her müctehidin ictihadında isabetli olduğu, müctehit olmayanların herhangi bir müctehidi taklit etmelerinin caiz olduğu, ictihad hususunda yaşayan bir fakihin vefat etmiş fakihlere nispetle taklid edilmeye daha layık olduğu, Ehl-i Beyt'in diğerlerinden üstün olduğu, belli bir müctehidi taklit etmenin evla olduğu fakat vacip olmadığı gibi görüşler serd edilmiştir.¹¹ İbâdât bölümünde Zeydî mezhebinin Şîî yönünü gösterecek şekilde zekat ve humus birbirinden ayrı başlıklar halinde işlenmiştir. Muamelât bölümünde ise klasik Hanefî furû fıkıh kitaplarının sistematüğinden farklı olarak kerâhiyye ve ferâiz başlıklarının yer almadığı dikkati çekmektedir.

8) Köse, Saffet, "Hâdî ilelhak", *DİA*, c. XV, s. 17.

9) Yavuz, Adil, *Muhammed b. Ali Şevkani Hayatı, İlmi Şahsiyeti ve Hadisciliği*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2003, s. 159.

10) Bkz. Şevkânî, *el-Bedru't-tâli*, C. 2, s. 215.

11) Bkz. eş-Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed, *es-Seylül-cerrâr el mütedeffik alâ hadâiki'l-Ezhâr*, thk. Muhammed Subhî b. Hasan Hallâk, Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2008, C. 1, s. 89-129.

Eserin tertibi “kitap - bab - fasıl” şeklindedir ve eserde toplam yirmi dokuz kitap bulunmaktadır. Eserin ihtiva ettiği mesele sayısı ise yüz yirmi dokuz bindir.

Şevkânî *es-Seylü'l-cerrârü'l-mütedeffik alâ hadâiki'l-Ezhâr* olarak isimlendirdiği kitabını h. 1235 yılında tamamlamıştır.¹² Eser, *el-Ezhâr*'ın şerhi niteliğinde bulunmakla beraber metnin anlaşılmasına yardımcı olmaktan çok Hâdevî mezhebine yönelttiği tenkitleriyle dikkat çekmektedir. Nitekim Şevkânî *es-Seylü'l-cerrâr*'ın mukkadimesinde eseri telif ediş amacını şöyle belirtmektedir:

*“el-Muhtasaru'l-Ezhâr'ın bu beldedeki ve bu devirdeki ilim ehlinin eğitimindeki başlıca kitaplardan olması, ibadet ve muamelatlarındaki en önemli dayanakları konumunda bulunması ve içindeki meselelerin çoğunun da ulema ve müctehidler nezdinde ihtilafa medar olması sebebiyle; öncelikle bu kitap ile onlar arasında, sonra da bizzat onların kendi aralarındaki ihtilaflı konularda hakem olmayı arzuladım. Ehl-i tercih olan ve doğru ile yanlış ayırabilecek konumda bulunan kimse zaten benim yorumlarımın kıymetini anlayacak ve onu kendisine merci edinecektir. Bu konumda bulunmayan ve bu meydanda at sürmeyip bu dereceye ulaşmayan kimseye gelince o ‘ey güvercin senin olmayan bu yuvayı bırak git’ sözünü çoktan hak etmiştir.”*¹³

el-Ezhâr'ın içeriğine paralel; mukaddime, ibâdât ve muamelât olmak üzere üç ana bölümden oluşan *es-Seylü'l-cerrâr*, ferâiz hariç tüm furû' fıkıh konularını içermektedir. Eser, *el-Ezhâr*'ın tasnifine uygun olarak kaleme alınmış olup “kitap-bab-fasıl” şeklinde sistematize edilmiştir. Şevkânî'nin icthadlarını ihtiva eden ve fıkıh anlayışını ortaya koyan eser, müellifin son hacimli eserlerinden biri olması açısından da önem taşımaktadır.

Şevkânî; delillerin yeterince açık olması sebebiyle ibadât bölümünü kısa, evvelkilerin fark edemediği ince noktalara temas etmek suretiyle de muamelât bölümünü uzun tuttuğunu belirtmektedir.¹⁴

***es-Seylü'l-Cerrâr*'ın Karakteristikleri**

Şevkânî'nin son hacimli fûru fıkıh eseri olan *es-Seylü'l-cerrâr*, onun usul anlayışını fûruya yansıttığı en önemli kitabıdır. Mutlak müctehid olduğunu beyan eden Şevkânî'nin son icthadlarını takip edebilmek açısından eserin ayrı bir değeri vardır. *es-Seylü'l-cerrâr*'ın kendine has birçok özelliği bulunmakla birlikte bunlardan dikkat çeken bazıları şöyle sıralanabilir:

- **Hâdevîlik'e Reddiye:** Şevkânî, *el-Ezhâr*'ı şerh ederken aynı zamanda toplum tarafından kabul görmüş bu temel metin üzerinden Hâdevî fıkıhına yönelik eleştirilerini de ortaya koymaktadır. Şevkânî'nin *es-Seylü'l-cerrâr*'ı aynı zamanda siyasi ve toplumsal konumunu en çok güçlendirdiği bir dönemde ve ileri yaşlarında kaleme alması eleştirilerinin çok daha keskinlik arz etmesine sebep olmuştur.

12) Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 3, s. 809.

13) Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 1, s. 88.

14) Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 1, s. 89.

Şevkânî, Hâdevî fikhını, hükümleri ve delilleri açısından tenkit etmektedir. Muhtasar bir metin olan *el-Ezhâr*'da esas itibariyle hükümlerin delillerine yönelik bilgiler bulunmasa da, Hâdevî kaza ve fetva faaliyetlerinin başı olarak *es-Seylü'l-cerrâr* müellifi bu delilleri kendi birikimine dayalı olarak zikretmektedir.

• **İctihad Vurgusu:** İctihadı “*şer’i bir hüküm hakkında bir zanna erişmek için olanca gücün sarf edilmesi*” olarak tanımlayan Şevkânî¹⁵, ictihad kapısının hiçbir zaman kapanmadığı ve her devirde müctehidlerin var olageldiği görüşündedir. Hatta ona göre ictihad farz-ı kifayedir.¹⁶

Şevkânî, ictihadın karşısında yer alan “taklid”i ise “*delilsiz olarak başkasının görüşüne uymak*” olarak tanımlamakta¹⁷ ve taklidin haram olduğunu söylemektedir.¹⁸ Taklide alternatif olarak da “*delile ittiba*” kavramını ortaya atmıştır. Delile ittiba, nasları doğrudan anlayamayacak kimselerin âlimlere sorarak hükümleri öğrenmesi ve bu sayede âlimin kendi re’yine değil Kur’ân ve sünnetteki hükme tabi olması şeklinde tezâhür etmektedir.¹⁹

Şevkânî’nin ictihad-taklit konusundaki bu tutumu mezheplere bakışını da belirlemiştir. Ona göre mezheplerin fikhî birikimi Şeriat’tan ayrı bir bütünlüktür. Öyle ki şeriat ve mezheb kavramları bir araya gelemeyecek kadar zıt iki ayrı bütünlüktür.²⁰

15) eş-Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed, *İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkiki'l-hak min ilmi'l-usûl*, thk. Muhammed Subhî b. Hasan Hallâk, Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2007, s. 819.

16) Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s. 825-6.

17) Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s. 860.

18) eş-Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed, *el-Kavlü'l-müfid fi edilleti'l-ictihad ve't-taklid*, thk. Abdurrahman Abdülhalik, Kuveyt: Dârü'l-Kalem, 1980, s. 72.

19) Okuyucu, Nail, *Şevkânî'nin Fıkıh Tarihi Anlayışı ve Mezheplere Bakışı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 82.

20) Okuyucu, Nail, *Şevkânî'nin Fıkıh Tarihi Anlayışı*, s. 81.

21) Şevkânî’nin *Neylü'l-evtâr*'da benimseyip *es-Seylü'l-cerrâr*'da değiştirdiği bazı görüşleri için bkz. Ayzerî, Ebu'l-Hasan Abdurrahman b. Muhammed, *e-İhtiyârâtü'l-ilmîyye fi'l-mesâilü'l-fikhiyye li'l-imam Muhammed b. Ali eş-Şevkânî*, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2005, s. 427-432.

22) Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, “Şevkânî”, *DİA*, c. XXXIX, s. 24.

23) Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, C. 2, s. 217.

24) Yücel, Fatih, *Zeydî Usulcülerin Kaynak Anlayışı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 85.

25) Demirci, Kadir, *Zeydiyye'nin Hadis Anlayışı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005, s. 225.

26) Örnek için bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 1, s. 190, 200.

27) Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s. 248-253.

28) Dârekutnî, “Tahâret”, 461.

29) Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 1, s. 131.

30) Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 2, s. 535.

Otuzlu yaşlarında taklidi terk eder ictihad ettiğini söyleyen Şevkânî, hayatı boyunca verdiği ictihad mücadelesini toplumun en önemli ortak paydası üzerinde göstermeye çalışmıştır. Dolayısıyla onun *es-Seylü'l-cerrâr* adlı eseri sadece Hâdevîliğe bir reddiye olmakla kalmayıp Şevkânî'nin tüm mezheplerden bağımsız olarak ve hatta bazen mezhepleri eleştirerek kendi ictihadlarını toparladığı bir metin olma özelliğini de taşımaktadır.

Şevkânî'nin *es-Seylü'l-cerrâr*'ı ömrünün sonlarına doğru kaleme alması, son görüşlerini buradan takip edebilme imkânı vermektedir. Nitekim ilk eserlerinden olan *Neylü'l-evtâr*'da yer alan bazı görüşlerini bu eserinde değiştirmiştir.²¹

• **Sünnet ve Ahad Haberle Amel:** Şevkânî, İbn Teymiyye'nin ahkâm hadislerini ihtiva eden *el-Münteka'l-ahbâr* adlı eserini şerh etmeye başladığı andan itibaren geliştirdiği “ahad haberle amel” düşüncesini son hacimli eserlerinden olan *İrşâdü'l-fuhûl* ve *es-Seylü'l-cerrâr*'da kemâle erdirmiş ve hükümlerini büyük çoğunlukla ahad haberlerle delillendirmiştir. Fikhî görüşlerinin oluşumunda ahad haberi anlama ve değerlendirme hususundaki yaklaşımları büyük önem arz eden Şevkânî, sahih senedli ahad hadisi ayete denk bir delil görmektedir.²²

• **Sünnî Hadis Kaynaklarıyla Fıkıh İnşası:** Şevkânî'nin furû fıkıh düşüncesinin temelini, ahad habere verdiği önem ve ahad haberle amel konusu teşkil etmektedir. Verdiği hükümlerin dayanağını oluşturan bu ahad haberleri de çoğunlukla Sünnî hadis kaynaklarından elde etmektedir. Şevkânî biyografisinde, daha talebe iken Sahîh-i Buhârî, Sahîh-i Müslim, Sünen-i Tirmizî ve Sünen-i Ebû Dâvûd'un tamamını; Sünen-i Nesâî, Sünen-i İbn Mâce, Muvatta' ve Nevevî'nin Müslim şerhinin bir kısmını okuduğunu söylemektedir.²³ *es-Seylü'l-cerrâr*'da bunlara ilaveten sahih, sünen, müsned, müstahrec, müstedrek gibi çeşitli türlerdeki pek çok Sünnî hadis kaynağına da atıflarda bulunduğu görülmektedir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki Zeydîler “Ehl-i Beyt” tariklerini öncelemiş olsalar da Sünnî dünyanın muteber kabul ettiği hadisleri görmezden gelmemişlerdir.²⁴ Burada Şevkânî'yi klasik Zeydîlerden ayıran özellik, böyle bir öncelemeye gitmeyip Zeydî hadis kaynaklarındansa Sünnî hadis kaynaklarını kullanması ve hatta bütünüyle Sünnî hadis literatürünü benimsemiş olmasıdır.

• **Cerh ve Tadile Yoğun Olarak Yer Verme:** Zeydîlerde senet tenkidi fazla gelişmiş olup senetten ziyade metin tenkidi yapılmaktadır.²⁵ *es-Seylü'l-cerrâr*'da ise yoğun olarak cerh ve ta'dil nakillerinin bulunduğu görülmektedir. Çünkü Şevkânî, hadisin sahih kabul edilebilmesi için senedinin sağlam olması gerektiğini şart koşmakta, metin tenkidinden ziyade senet tenkidini önemsemektedir. Bu anlayışın bir uzantısı olarak *es-Seylü'l-cerrâr*'da “*isnâduhu sahîh*” ibaresi²⁶ sık sık tekrarlanmaktadır.

31) Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 1, s. 483.

32) Örnek için bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 1, s. 570.

33) Örnek için bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 2, s. 331.

34) Örnek için bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 2, s. 322.

35) Örnek için bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 2, s. 285.

36) Örnek için bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 3, s. 265.

Şevkânî'ye göre; ahad haberin kabul şartı olarak ravide adalet vasfı gerekli olduğuna göre adaletin sabit olma yolları da bilinmelidir ve bunlar uzun birliktelik, muâşere, muâmele ve tezkiyedir. Tezkiye; ravinin adaletinin sebepleriyle birlikte zikredilmesiyle (ta'dil), istifâze yoluyla ya da ravinin haberiyle amel edilmesi suretiyle yapılabilir. Bir diğer tezkiye yolu ise; Yahya b. Saîd, Şu'be, Mâlik gibi sadece âdil kimselerden rivayette bulunduğu bilinen kişilerin raviden rivayette bulunmasıdır.²⁷

es-Seylü'l-cerrâr'da genel olarak hadislerin senetleri zikredilmemekle beraber senette geçen ravilerin cerh ve ta'dili güvenilen kaynaklardan nakledilmektedir. Bu bağlamda ravinin sika, zayıf, mechûl, lâ be'se bih, sadûk, metrûk olması Şevkânî'nin hadisi sahih kabul edip etmemesini etkilemekte ve Şevkânî bunları özellikle belirtmektedir.

Meselâ "Eti yenen hayvanın bevlinde bir sakınca yoktur." Hadisinin²⁸ senedindeki Amr b. el-Husayn el-Ukaylî, Ebû Hâtim'e göre "*zâhibu'l-hadis leyse bi şey'* (ذاهب الحديث ليس بشيء)", Ebû Zür'a'ya göre "*vâhiye'l-hadis (واهي لحديث)*", Ezdî'ye göre "zayıf", Darekutnî'ye göre ise "*metrûk*" olduğundan dolayı Şevkânî bu hadisi kaynak olarak kullanmamaktadır.²⁹

• **Terimlerin Kullanımı:** Şevkânî, şerh ettiği *el-Ezhâr* metninin kavramlarını ve dilini çoğunlukla kullanmamakta, hatta kimi zaman kullanılan kavramları eleştirmektedir. Bununla beraber, terimleşme sürecinde ilimlerin geliştirdikleri istilâhlara da kökten karşı çıkmamakta, fikhî istilâhın yanında hadis, cedel, mantık ve sair ilimlere ait istilâhlara şerhinde yer vermektedir. Şevkânî'nin istilâhlar konusundaki temel ilkesi, şeriâtin adetlerden de, sonradan gelişmiş istilâhlardan da geniş olduğu prensibidir.³⁰

Şevkânî'nin çokça kullandığı kelime ve terkiplere değinilecek olursa; delile önem veren müellif "*lem ye'ti fî hazâ delîl*"³¹, "*lem yerid fi hazâ şey*"³², "*lâ tekâmu bihi'l-hüccce*"³³ gibi ifadeleri sıkça kullanmaktadır. Delile dayanmayıp sadece rey ürünü olarak gördüğü hükümleri eleştirirken de "*re'yün bahtun (بحت رأي)*"³⁴, "*mücerredü'rre'y*"³⁵, "*leyse aleyhi esâretün mine'l-ilm*"³⁶ gibi ifadeler kullanmaktadır. Müellif kıyas kelimesini kullanmakla beraber kabul ettiği kıyas çeşidinden bahsederken "*ilhâkan liademi'l-fârik*"³⁷ ya da "*sahih kıyas*"³⁸ ifadesini, illet yerine de genellikle "*menât*"³⁹, bazen de "*câmi*"⁴⁰ kelimesini kullanmaktadır.

• **Şer'î Ölçüt ve Ayrımlar:** Şevkânî, doğrudan nasslarla belirlenmemiş fakat sonraki zamanlarda ihtiyaca binaen yahut terimleşme sürecinin getirisi olarak ortaya çıkmış ve geniş muhitlerce de kabul edilerek hüküm verilirken göz önüne alınmış şer'î ölçütleri ve ayrımları kabul etmemekte, hatta bu ayrımlara gerek olmadığını düşünmektedir. Meselâ; necâsetler konusundaki necâset-i mugallaza ve necâset-i muhaffefe ayrımını delile da-

37) Örnek için bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 2, s. 540.

38) Örnek için bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 2, s. 568.

39) Örnek için bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 2, s. 523.

40) Örnek için bkz. Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 1, s. 197.

yanmayan sadece ıstılâhî bir ayırım olarak görmektedir. Hâlbuki necâsetin giderilmesi hususunda yapılması gereken şey delile ittiba ederek necâsetin nassta belirlenen şekliyle -yıkama, su serpmeye, kazıma, ovalama, sadece toprağa sürme yahut temiz bir yerde yürüme gibi- izale edilmesi gerektiğidir. Meselâ nalınlara bulaşan necâset ıstılâhî olarak mugallaza olarak anılsa bile toprağa sürmek suretiyle temizlenir çünkü konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v) “*Sizden biriniz mescide geldiğinde nalınlarının altına baksın, eğer necâset görürse toprağa sürsün ve sonra namazını kulsun.*” Hadisi⁴¹ bulunmaktadır.⁴²

Şevkânî, sular babında küçük su-büyük su ayırımını kabul etmemekte ve bu ayırımı mutâbakat, tazammun ve iltizâm suretiyle hiçbir şeyin delalet etmediğini söylemektedir.⁴³ Seferîlikle ilgili bir ayırım olan dâr-ı vatan ve dâr-ı ikâmet ayırımını da kabul etmemekte, bu ikisi arasında bir fark gözetmenin ilimden bir behresi olmadığını söylemektedir.⁴⁴

Şevkânî, talak lafızlarının sarîh ve kinâet olarak ayrılmasını da eleştirmekte ve böyle bir ayırımı “*garâibü'l-ictihâd ve acâibü'r-rey*” olarak nitelemektedir. Çünkü lafızdan murad talaksa, talak gerçekleşir; aksi takdirde kasıt olmadan talak gerçekleşmez. Dolayısıyla lafzın sarîh ya da kinâet olmasının önemi yoktur.⁴⁵

Şevkânî'nin kabul etmediği bir diğer ayırım da, malların mislî ve kıyemî olarak sınıflandırılmasıdır. Bu ayırımı binaen “mislî mal misliyle, kıyemî mal kıyemîyle tazmin olunur” şeklindeki hükmü Şevkânî delile dayanmayan, salt rey ile verilmiş bir hüküm olarak nitelendirmektedir. O, bu husustaki görüşünü delillendirmek için mislî malın (süt) mislî olmayan başka bir malla (hurma) tazmin edildiği “musarrat hadisi”⁴⁶ ile kıyemî malın kıyemîyle değil de mislî başka bir malla tazmin edildiğine dair nakledilen bir başka hadisi zikretmektedir.⁴⁷

Şevkânî, dâru'l-İslam ve dâru'l-küfr ayırımına karşı çıkmamakla beraber bu tartışmaların faydasız olduğunu söylemektedir. Ona göre emir ve nehiyeler Müslümanların lehine ise ve kâfirler de ehl-i İslam'ın izin vermesi dışında küfrünü izhar edemiyorsa burası daru'l-İslam'dır. Aksi ise daru'l-küfr'dür.⁴⁸

41) Dârimî, “Salât”, 103.

42) Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 1, s. 152-153.

43) Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 1, s. 173.

44) Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 1, s. 627.

45) Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 2, s. 364.

46) Musarrât hadisi: “Develerin ve koyunların memesinde sütü biriktirerek olduğundan fazla verimli göstermeye çalışmayın. Birisi bu durumda bir hayvanı satın almışsa ve sütünü sağmışsa iki şeyden birini seçmekte serbesttir: 1) Bu haliyle razı olursa hayvanı kendisinde tutar. 2) Razı olmazsa hayvanı iade eder ve ayrıca bir sa' hurma verir.” (Müslim, “Buyû”, 11; Ebû Dâvûd, “Buyû”, 46).

47) Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 2, s. 535-536.

48) Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 3, s. 780.

• **Nas Dışındaki Delillere Yaklaşımı:**

İcmâ: İcmâyı “Hz. Peygamber’in (s.a.v) ümmetinden olan müctehidlerin O’nun (s.a.v) vefatından sonra herhangi bir devirde şer’î bir hüküm hakkında ittifak etmeleri” olarak tanımlayan Şevkânî, icmânın imkânı hususunda Nazzâm, Hâricîler ve Şia’nın bir kısmı gibi düşünerek Müslüman âlimlerin bir hüküm üzerinde ittifak etmelerinin imkânsız olması, etseler bile bunun bilinemeyeceği ve bize nakledilemeyeceği gibi gerekçelerle icmâyı hüccet kabul etmemektedir.⁴⁹ Ancak *es-Seylü’l-cerrâr*’da, icmânın sıkça zikri geçmekte, İbn Hacer, İbn Abdilberri gibi âlimlerden ve İbnü’l-Münzir’in *Kitâbu’l-icmâ*’sından⁵⁰ konuyla ilgili icmâ olduğuna dair nakillerde bulunmaktadır.

Kıyas: Şevkânî, kıyası “benzer bir vasıftan (câmi’) dolayı, zikredilenin hükmünün benzerini zikredilmeyende de ortaya çıkarmak” şeklinde tanımlamakta⁵¹ ve hüccet kabul etmemektedir. Fakat illeti mansûs olan, fârkın nefyedildiği hakkında kat’î delil bulunan, fehva’l-hitâb ya da lahnu’l-hitâb kabilinden olan kıyasları kabul etmekte, esasen bunları mefhûmu’l-muvâfakat olarak görmekle birlikte kıyas olarak isimlendirilmelerinden ötürü kendisi de öyle isimlendirmektedir.⁵²

Şevkânî *es-Seylü’l-cerrâr*’da nas varken kıyas yapılamayacağını söylemektedir.⁵³ *es-Seylü’l-cerrâr*’da sahih ve batıl kıyas ayırımına giden Şevkânî; misafire kıyasla hastalık, korku ve şiddetli yağmur gibi durumlarda da namazların cem’ edilebileceğine dair hükmü geçersiz saymakta ve bu kıyası sahih görmemektedir.⁵⁴

Sahâbî Kavli: Şevkânî sahâbî kavlini hüccet kabul etmemektedir. Çünkü Allah Teâlâ bu ümmete peygamber olarak sadece Hz. Muhammed’i (s.a.v) öndermiştir. Bizim ancak bir Peygamberimiz ve bir Kitab’ımız vardır ve tüm ümmet Allah’ın Kitab’ına ve Peygamberinin sünnetine uymakla yükümlüdür. Bu hususta sahâbî ile ondan sonrası arasında fark yoktur.⁵⁵

es-Seylü’l-cerrâr’da da sahâbî kavlinin hüccet olmadığını defalarca vurgulamış fakat yine de sahâbî görüşlerini muvafık ya da muhalif olarak zikretmiştir. Meselâ talakın sayısı ve iddetin süresi hususunda hürlerle cariyelerin eşit olduğunu söylemekte ve İbn Abbas, Câbir, Ebû Seleme, Katâde gibi aynı görüşte bulunan sahâbîleri zikretmektedir.⁵⁶ Öte yandan efendinin nikahlı köleyi boşama yetkisinin olduğuna dair İbn Abbas’tan nakledilen görüşü sahâbî kavlinin hüccet olmaması gerekçesiyle reddetmektedir.⁵⁷

49) Bkz. Şevkânî, *İrşâdü’l-fuhûl*, s. 267-274.

50) Bkz. Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, c. 1, s. 836; C. 2, s. 332, 558.

51) Şevkânî, *İrşâdü’l-fuhûl*, s. 657.

52) Şevkânî, *İrşâdü’l-fuhûl*, s. 675.

53) Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, C. 2, s. 291.

54) Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, C. 1, s. 426.

55) Şevkânî, *İrşâdü’l-fuhûl*, s. 797-798.

56) Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, C. 2, s. 332.

57) Şevkânî, *es-Seylü’l-cerrâr*, C. 2, s. 361.

İstihsân: Şevkânî, istihsân'ı da muteber bir delil kabul etmemektedir. Fakat onun getirdiği eleştirilerden anlaşıldığı kadarıyla istihsân algısı, Hanefilerin terimleştirdiği manada olmayıp bir şeyi delilsiz olarak güzel görmek şeklindedir. Meselâ cenaze namazında ikinci tekbirden sonra İhlas suresinin, üçüncü tekbirden sonra da Felâk suresinin okunması hükmünü “*Bu konuda delil gelmemiş olup, bu hüküm mücerred istihsândır.*” diyerek eleştirmektedir.⁵⁸

Maslahat: Maslahatı hüccet kabul eden Şevkânî, şeriatın “celb-i mesâlih ve def’-i mefâsid” üzerine bina edildiğini söylemektedir.⁵⁹ Meselâ namazda sesi yükseltmek kişinin ya da cemaatin faydasınaysa namazı bozamaz.⁶⁰

Sedd-i Zeria: Şevkânî, sedd-i zerîa’yı da hüccet kabul etmekte ve *es-Seylü'l-cerrâr*’da malın kendisi helal olmakla birlikte satıldığı takdirde haram işlerde kullanılacağı biliniyorsa bu satımın harama yol açabileceği sebebiyle haram olduğunu söylemektedir. Bu sebeple üzüm ve hurmanın, müşteri tarafından içki imal etmek için kullanılacağı biliniyorsa bunları satmak haramdır.⁶¹

Örf: Şevkânî, örfü muteber kabul etmekte; malı tartmak, meyveleri toplamak ve tohum ekmek gibi kabzdan önce yapılan masrafların mutlak olarak satıcıya yıkılmayıp örfü göre davranılması gerektiğini söylemektedir. Bu hususta her yerin örfünün farklı olabileceğini, fakat tarafların bu örfü bilerek ona göre masrafları karşılması gerektiğini ifade etmektedir.⁶²

Şer’u Men Kablenâ: Şevkânî, şer’u men kablenâ’yı “*Rasûllullâh’ın (s.a.v) bize aktardığı ve bizim şeraitimizin ona muhalif olduğundan bahsetmediği hususlar*” olarak tanımlamak ve bunun bizim de şeriatımız olduğunu ifade etmektedir.⁶³ Meselâ Hz. Peygamber (s.a.v), Hz. Dâvûd’un tevbe secdesi yaptığını aktarmış fakat kendisi hiçbir zaman böyle bir secde yapmamış ve hatta “*Dâvûd tevbe secdesi yapardı, biz ise şükür secdesi yaparız.*” Diyerek⁶⁴ geçmiş şeriata muhalif olduğunu bildirmiştir. Dolayısıyla bu, bizim şeriatımız olmaz.⁶⁵

İstishâb: Şevkânî “*geçmiş zamanda sâbit olan şeyin gelecek zamanda da bekâsına hükmetmek*” şeklinde tarif ettiği⁶⁶ istishâb delilini hüccet kabul etmekte ve kabulünün bir neticesi olarak hüküm verirken istishâba dayalı küllî kâideleri de göz önüne almaktadır.

58) Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 1, s. 707.

59) Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 1, s. 516.

60) Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 1, s. 514.

61) Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 2, s. 544-545.

62) Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 2, s. 581.

63) Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 1, s. 517.

64) Nesâî, “İftitâh”, 48.

65) Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr*, C. 1, s. 583.

es-Seylü'l-Cerrâr Üzerine Yapılmış Çalışmalar

• ***Nüzhetü'l-ebşâr mine's-Seyli'l-Cerrâr***: Şevkânî'nin muasırı ve talebesi olan el-Hasen b. Ahmed Âkiş ez-Zamdî et-Tihâmî (v. 1281/1872) tarafından telif edilmiş olup muhtasar mahiyetinde bir metindir. Zamdî, Şevkânî'nin biyografisini yazdığı *Hadâiki'z-zehr* adlı eserinde *es-Seylü'l-cerrâr* için yapılan eleştirileri izah etmenin aslında basit olduğunu, çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) dışındaki kimselerden bazılarının görüşlerinin alınıp bazılarınınınin terk edilebilmesi suretiyle zannî meselelerde ihtilafların olabileceğini söylemektedir.⁶⁷

• ***Muhtasaru's-Seyli'l-Cerrâr***: Abdurrahman b. Muhammed el-Amrânî (v. 1273/1857) tarafından kaleme alınmıştır. Eserde *el-Ezhâr*'ın meselelerine dair deliller uzunca zikredilmeyip makbul olan görüş ortaya konmuştur.⁶⁸

• ***el-Ğutamamü'z-zehhârü'l-mütedeffik alâ hadâiki'l-ehzâr li'yütahhirahû min ricisi's-Seyli'l-cerrâr***: İbn Herîve es-Semâvî (v. 1241/1825) tarafından eserin adından da anlaşılacağı üzere “*el-Ezhâr*’ın bahçelerini *es-Seylü'l-cerrâr*’ın pisliklerinden temizlemek” için *es-Seylü'l-cerrâr*’a reddiye olarak yazılmıştır. Şevkânî eserin ismini duyduğunda “İbn Herîve gerçekten cahildir, fakih değildir. Zira daha akarsuyun (seyl) kir tutmayacağını dahi bilmiyor.” diyerek tepkisini göstermiştir.⁶⁹ İbn Herîve, Şevkânî’yi *es-Seylü'l-cerrâr*’ı yazarken el-Celâl’in *Dav’u’n-nehâr*’ından ve özellikle de İbn Hacer’in *Telhîs*’inden çalıntılar yapmakla ve Ehl-i Beyt’in yolundan sapmakla itham etmiş, daha da ileri giderek onun, Muhammed b. Abdulvehhâb’ın mezhebine bağlı olduğunu söylemiştir.⁷⁰ İbn Herîve, dönemin devlet başkanı Mehdi Abdullah’ın Moka şehrinde bir kadına tecavüz etmek isteyen yabancı tüccarı bıçaklayan bir fakihi hapsedmesini eleştirmiş ve bunun üzerine 1 Ağustos 1825’te tutuklanmıştır. Bazı âlimler tarafından hakkında idam fetvası çıkarılınca da 24 Ağustos (10 Muharrem) 1825’te idam edilmiştir.⁷¹ Koyu bir Hâdevî müntesibi olan İbn Herîve’nin idamında Şevkânî’nin etkileri olduğunu düşünenler bulunmaktadır. Ancak Şevkânî bunu reddetmiş ve vasiyetinde herkesi affettiğini, sadece kendisini İbn Herîve’nin idamında dahil olduğu gerekçesiyle suçlayanları affetmeyeceğini söylemiştir.⁷²

***es-Seylü'l-Cerrâr*’ın Yemen Zeydî Hukukundaki Yeri**

es-Seylü'l-cerrâr telif edildiği andan itibaren olumlu, olumsuz pek çok etkiye yol açmıştır. Eserin Hâdevîliğin klasik metinlerinden *el-Ezhâr*’a yönelik esaslı eleştiriler ba-

66) Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s. 774.

67) Zebâra, *Neylü'l-vatar*, C. 1, s. 299.

68) Amrî, *el-İmamü's-Şevkânî*, s. 270.

69) Amrî, *el-İmamü's-Şevkânî*, s. 270.

70) Haykel, *Revival and Reform in Islam*, s.181.

71) Amrî, *el-İmamü's-Şevkânî*, s. 271.

72) Haykel, *Revival and Reform in Islam*, s.182.

rındırması Hâdevî müntesiplerince tenkit edilmesine neden olmuştur. Bu tenkitler arasında özellikle İbn Herîve'nin yazdığı *el-Ğutamtamü'z-zehhârü'l-mütedeffik alâ hadâiki'l-ezhâr li'yütahhirahû min ricisi's-Seyli'l-cerrâr* isimli reddiye ve sonrasında gelişen olaylar dikkati çekmektedir. Zira İbn Herîve'nin idamını bu olayla ilişkilendirenler ve idamına çıkarılan fetvada Şevkânî'nin imzasının bulunduğu ya da en azından kâdılkudat olarak böyle bir duruma engel olmamak suretiyle göz yumduğunu düşünenler bulunmaktadır. Fakat Şevkânî bu iddiaların hepsini reddetmiş ve kendisini böyle bir şeyle itham edenleri affetmeyeceğini söylemiştir.

Kâsımî imametten sonra 1918'den 1962'ye kadar idarede bulunan Hamîdüddin imamları döneminde Şevkânî'ye ve onun Sünnî eğilim taşıyan görüşlerine karşı stratejik bir yaklaşım sergilenmiş olup *el-Bedrü't-tâli* ve *Fethü'l-kadîr* gibi eserleri basılmış, San'a'daki Filayhi Camiinde Kadı Yahya el-İryânî (v. 1943) tarafından *Neylü'l-evtâr* adlı eserinin okutulmasına izin verilmiştir. Fakat öte taraftan İmam Yahya'nın (v. 1948) fakih yetiştirmek amacıyla kurduğu İlmiye Medresesi'nde Şevkânî'nin *es-Seylü'l-cerrâr* adlı eserinin okutulmasına izin verilmemiş, oğlu Ahmed döneminde de Kadı Muhammed el-Amrânî'nin Filayhi Camii'nde *es-Seylü'l-cerrâr* okutması yasaklanmıştır.

1962 Yemen devrimiyle Hamîdüddin idaresinin yıkılmasından sonra Ahmed Numan, Muhammed el-Zübeyrî ve Abdurrahman el-İryânî gibi Şevkânî'nin üçüncü kuşak talebeleri olan ve onun görüşlerini benimseyen kişilerin önemli mevkilere gelmesi Şevkânî'nin etkilerini iyice artırmış ve bu dönemde oluşan Yemen Hukuku ciddi anlamda Şevkânî'nin fikhî görüşlerinin tesiri altında kalmıştır.

1969 yılında Kadı Abdurrahman el-İryânî, *Fetâvâ* isimli bir radyo programı düzenlemiş ve programda fakihler halk tarafından kendilerine sorulan sorulara verdikleri fetvaları okumuştur. Daha sonra Şevkânî'nin dördüncü kuşak öğrencilerinden olan Muhammed b. İsmail el-Amrânî yirmi dört yıl boyunca bu programda fetva vermiş ve fetvalarında da Şevkânî'nin ictihad hakkındaki görüşlerine bağlı kalmıştır.

1979 yılında Yemen Medeni Hukuku'nu oluşturan komisyon içinde Şevkânî'nin mezhebine bağlı olduğunu söyleyen Kadı Muhammed b. İsmail el-Haccî de bulunmaktaydı ve Haccî'nin ifadelerine göre komisyon, tüm mezheplerin görüşlerini inceleyip Kur'ân ve sünnete en uygun olanını seçmekte ve bunu yaparken de Şevkânî'nin görüşlerinden etkilenmekteydi.⁷³

Sonuç

Müteahhirûn döneminin sonunda ve modernizmin İslâm dünyasına girişinin hemen öncesinde yaşamış bir âlim olan Şevkânî'nin (v. 1250/1834) ortaya koyduğu fıkıh anlayışı, onun İslâmî ilimlerin ve onları da kapsayacak şekilde İslâm medeniyetinin bu dönemde geldiği noktaya yönelik tenkitlerinin bir neticesi olarak görülebilir. Modern dönemde

73) Haykel, *Revival and Reform in Islam*, s. 224.

de etkisi hissedilecek ve takipçileri olacak bir ıslah hareketinin başlatıcısı olan Şevkânî, mezheplerin hâkim olduğu ve ictihadın zamanla terk edilerek yerine taklidin benimsendiği klasik dönem fıkıh anlayışına yönelik köklü eleştiriler getirmiştir.

Ardında üç yüze yakın telifât bırakan Şevkânî'nin en önemli eserlerinden biri, füru fıkıh alanında kaleme aldığı *es-Seylü'l-cerrâr* isimli eseridir. Hicrî 1235 yılında telifi tamamlanan eser, Yemen'deki hâkim fıkıh mezhebi Zeydîyye'nin bir kolu olan Hâdevîlik'in temel kitaplarından *el-Ezhâr*'ın şerhidir. Aynı zamanda bir reddiye niteliği taşıyan bu şerh, toplum tarafından ortak kabul görmüş bu metin üzerinden Hâdevîlik'e karşı eleştirilerini sunmaktadır. Şevkânî'nin Sünnî hadis literatürünü bütünüyle benimsemesi, cerh ve tadile yoğun olarak yer vermesi *es-Seylü'l-cerrâr*'ı Hâdevî geleneğinden ayırıp Sünnî geleneğe yaklaştırmaktadır.

Otuzlu yaşlarına geldiğinde, yaşadığı coğrafyanın hâkim mezhebi olan Zeydiyye'den ayrılarak mutlak müctehid olduğunu beyan eden Şevkânî'nin nihât ictihadlarını, ömrünün son zamanlarında telif ettiği *es-Seylü'l-cerrâr* adlı eserinden takip edebilmek mümkündür. Zira *es-Seylü'l-cerrâr*'da Şevkânî'nin daha önceki eserlerinde zikrettiği bazı görüşlerinden döndüğü görülmektedir. Şevkânî'nin bu eseri hem Zeydî-Hâdevî fıkıhı hem de Ehl-i Sünnet fıkıh mezhepleri karşısında kendisini nasıl konumlandığına anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Şevkânî'nin fıkıh anlayışına tam anlamıyla ışık tutan bu eser, aynı zamanda Şevkânî'nin hem Hâdevî mezhebinin hem de farklı Sünnî mezheplerin görüşlerine yönelik eleştirilerini ve onların yerine ikâme ettiği ictihadlarını da içermektedir.

es-Seylü'l-cerrâr daha yazıldığı andan itibaren ulema ve toplum üzerinde etkisini göstermiştir. Döneminde karşılaştığı en önemli tepki koyu bir Hâdevî müntesibi olan İbn Herîve (v. 1241/1826) tarafından kaleme alınan *el-Ğutamtamü'z-zehhârü'l-mütedeffik alâ hadâiki'l-ehzâr li yutahhirahû min rici's-Seyli'l-Cerrâr* isimli reddiyedir. *es-Seylü'l-cerrâr*, Hamiddüddin devrinde (1918-1962) ise cami ve medreselerde okutulması yasaklanmıştır. 1962 Yemen devrimiyle birlikte Şevkânî'nin takipçileri olan kişilerin önemli mevkilere gelmesi, Şevkânî'nin ve eserlerinin etkisini artırmıştır. Yemen dışındaki coğrafyada ise özellikle Afgâni- Abduh-Reşid Rıza ve Seyyid Ahmed Han gibi modernistlerin Şevkânî'yi öncü kabul etmeleri Şevkânî'nin görüşlerinin ve eserlerinin yayılmasında etkili olmuştur.

Kaynakça

- Amrî, Hüseyin b. Abdullah, *el-İmamü's-Şevkânî râidu asrihî*, Beyrut: Dârü'l-Fikri'l-Muasır, 1990.
- Ayzerî, Ebu'l-Hasan Abdurrahman b. Muhammed, *el-İhtiyârâtü'l-ilmîyye fi'l-mesâilil-fikhiyye li'l-imam Muhammed b. Ali eş-Şevkânî*, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2005.
- Haykel, Bernard, *Revival and Reform in Islam The Legacy of Muhammed el-Shawkânî*, New York: Cambridge University Press, 2003.

- el-Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul: Dârü't-tübâati'l-âmire, h.1315, C.1-8.
- Dârekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed (385/995), *Sünenü'd-Dârekutnî*, thk. Abdullah Haşim Yemani Medeni, Medine: Dârü'l-mehasin, 1966.
- ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fazl (v. 255/868), *Sünenü'd-Dârimî*, thk. Fevvez Ahmed ez-Zemerlî, Hâlid es-Sebi', Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1987, C.1-2.
- Demirci, Kadir, *Zeydiyye'nin Hadis Anlayışı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî (275/889), *Kitâbü's-Sünen*, thk. Muhammed Avvame, Cidde: Dârü'l-kable li's-sekâfeti İslâmiyye, 1998/1419, C.1-4.
- Ekva', İsmail b. Ali, *Hicerü'l-ilm ve meâkilühû fi'l-Yemen*, Beyrut: Dârü'l-Fikri'l-Muâsır, 1995, C.1-3.
- Kaya, Eyyüp Said; Okuyucu, Nail, "Şevkânî", *DİA*, c. XXXIX, s. 22-28.
- Köse, Saffet, "Hâdî ilelhak", *DİA*, c. XV, s. 17-18.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî Müslim b. el-Haccâc (261/875), *Sahîhu Müslim*, Kahire: Dâru ihyai'l-kütübi'l-Arabiyye, 1955/1374-1956/1375, C.1-5.
- en-Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb (303/915), *Sünenü'n-Nesâî*, Beyrut: Dârü'l-fikr, 1930/1348.
- Okuyucu, Nail, *Şevkânî'nin Fıkıh Tarihi Anlayışı ve Mezheplere Bakışı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.
- eş-Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed (1250/1834), *el-Bedriü't-tâli' bi-mehâsin men ba'de'l-karni's-sâbi'*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, t.y., C.1-2.
- _____, *İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkiki'l-hak min ilmi'l-usûl*, thk. Muhammed Subhî b. Hasan Hallâk, Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2007.
- _____, *el-Kavlü'l-müfîd fi edilleti'l-ictihad ve't-taklid*, thk. Abdurrahman Abdülhalik, Kuveyt: Dârü'l-Kalem, 1980.
- _____, *es-Seylü'lcerrâr el mütedeffik alâ hadâiki'l-Ezhâr*, thk. Muhammed Subhî b. Hasan Hallâk, Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2008, C.1-3.
- _____, *İthâfü'l-ekâbir bi'isnâdi'd-defâtir*, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1999.
- Seyyid Ahmed Hüseyini, *Müellefâtü'z-Zeydiyye*, Kum: Mektebetu Ayetullah el-Uzma el-Mar'aşi en-Necefi, h.1413, C.1-3.
- Yavuz, Adil, *Muhammed b. Ali Şevkani Hayatı, İlmi Şahsiyeti ve Hadisciliği*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2003.

Yücel, Fatih, *Zeydî Usulcülerin Kaynak Anlayışı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

Zebâra, Muhammed b. Muhammed es-San'ânî, *Neylî'l-vatar min terâcimi ricâli'l-Yemen fi'l-karni's-sâlis aşar*, San'a: Merkezü'd-Dirâsât ve'l-Buhûs, t.y., C.1-2.
